

УДК 81. 276.3+811.111

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-3-19>

Ліна СОРОКІНА,

orcid.org/0000-0003-1406-7823

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей

Волинського національного університету імені Лесі Українки

(Луцьк, Україна) linanivska@gmail.com

Юлія ГОРДІЄНКО,

orcid.org/0000-0002-9125-9645

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей

Волинського національного університету імені Лесі Українки

(Луцьк, Україна) yulia.gord.8@gmail.com

МОВЛЕННЄВІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ МАНІПУЛЯТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ ГРУПОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ)

Стаття присвячується аналізу мовленнєвих засобів маніпулятивної стратегії групової ідентичності в англomовному діалогічному дискурсі з урахуванням гендерного аспекту. Стратегія представлена в роботі як особливий вид когнітивно-прагматичної діяльності, що передбачає існування двох рівнів спілкування: комунікативного та стратегічного. На комунікативному – поверхневому – рівні мовленнєва поведінка маніпулятора спрямована на досягнення штучного взаєморозуміння та кооперації. На стратегічному – глибинному – рівні маніпулятор справляє вплив на адресата, приховуючи справжні прагматичні цілі шляхом демонстрації співпраці на поверхневому рівні.

У статті схарактеризовані лексичні одиниці тактик інклюзивності та дистанціювання, що реалізуються в межах стратегії. Крім того, розглянуто імплементацію цих тактик у гомогенних та гетерогенних групах.

Досліджуючи феномен маніпулятивної стратегії групової ідентичності, доходимо висновку, що в гетерогенних групах жінки, на противагу чоловікам, практично не вживають інклюзивний займенник та лексику зі значенням спільності та групової соціальної приналежності. Проте вони активно використовують лексичні одиниці на позначення взаємодії і/або співпраці та мовні одиниці на позначення спільності інтересів. Тактика дистанціювання в гетерогенних групах практично не використовується. Чоловіки для створення «кола чужих» залучають експресивно-оцінювальний негативний елемент, жінки, окрім негативної лексики, як правило, виражають недовіру і/або осуд щодо адресата. У гомогенних групах і чоловікам, і жінкам притаманне вживання експресивно-оцінювального негативного елемента та вираження недовіри і/або осуду. На відміну від жінок, чоловіки для окреслення «кола чужих» активно використовують розмовну лексику та вульгаризми.

Ключові слова: мовленнєва маніпуляція, гендерний аспект, стратегія, тактика, діалогічний дискурс.

Lina SOROKINA,

orcid.org/0000-0003-1406-7823

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Humanities

Lesya Ukrainka Volyn National University

(Lutsk, Ukraine) linanivska@gmail.com

Yulia GORDIENKO,

orcid.org/0000-0002-9125-9645

Candidate of Pedagogical Sciences,

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages for Humanities

Lesya Ukrainka Volyn National University

(Lutsk, Ukraine) yulia.gord.8@gmail.com

SPEECH MEANS OF IMPLEMENTATING MANIPULATIVE STRATEGY OF GROUP IDENTITY (GENDER ASPECT)

The article focuses on the analysis of the speech means of group identity manipulative strategy in the English dialogical discourse taking into account the gender aspect. The strategy is presented in the work as a special type of cognitive pragmatic activity, which involves the existence of two levels of communication: communicative and strategic. On the communicative level – surface level – the manipulator's speech behavior is aimed at achieving artificial mutual

understanding and cooperation. On the strategic level – deep level – the manipulator exerts influence on the addressee, hiding the real pragmatic goals by demonstrating cooperation on the surface level.

The article characterizes the lexical units of inclusiveness and distancing tactics implemented within the strategy. In addition, the implementation of these tactics in homogeneous and heterogeneous groups is considered.

Examining the phenomenon of group identity manipulative strategy, we conclude that in heterogeneous groups, women, in contrast to men, practically do not use inclusive pronouns and vocabulary with the meaning of community and group social affiliation. However, they actively use lexical units to denote interaction and / or cooperation and language units to denote common interests. Tactics of distancing in heterogeneous groups are practically not used. Men use an expressive and evaluative negative element to create a “circle of strangers”. Women, in addition to vocabulary with negative connotation, usually express distrust and / or condemnation towards the addressee. In homogeneous groups, both men and women are characterized by the use of expressive-evaluative negative element and expression of distrust and / or condemnation. Unlike women, men actively use colloquial vocabulary and vulgarities to delineate the “circle of strangers”.

Key words: *verbal manipulation, gender aspect, strategy, tactics, dialogical discourse.*

Постановка проблеми. Маніпуляція як вид прихованого мовленнєвого впливу – універсальне явище, яке можна виявити у всіх соціально значимих сферах життя людини. Мовленнєва маніпуляція (далі – ММ) у діалогічному дискурсі виступає окремим видом мовленнєвого впливу, що спрямований на впровадження в модель світобачення адресата нових думок, знань, емоцій і/або модифікацію вже існуючих шляхом застосування в діалогічному дискурсі комунікативних стратегій і тактик задля реалізації прагматичної мети адресанта (Sorokina, 2018).

Специфіка ММ із погляду структурованості мовленнєвої поведінки проявляється в складності структури маніпулятивної стратегії, а не в конкретному наборі мовленнєвих дій чи способів її реалізації. Інакше кажучи, мовленнєва маніпуляція – специфічна структура, яка може мати різне наповнення залежно від конкретних умов. Це дає підставу зробити висновок про відсутність якихось особливих тактик маніпуляції. Будь-які комунікативні тактики (і ті, що соціально схвалюються, і ті, що порушують етичні норми) можуть набувати маніпулятивного характеру в разі використання їх у структурі маніпулятивної стратегії, прагматичною метою якої задається отримання одностороннього зиску, нав'язування адресатові власної думки, лінії поведінки тощо. Однією з таких стратегій є стратегія групової ідентичності. Принципи, що лежать в її основі, використовуються маніпулятором для створення ілюзії кооперативної мовленнєвої взаємодії.

Категорія гендеру значною мірою зумовлює процеси формування, структурування, модифікації та вербальної репрезентації маніпуляції. Гендерно детерміновані відмінності в мовленнєвій поведінці комунікантів знаходять відображення в особливостях імплементації маніпулятивних стратегій і тактик.

Аналіз дослідження. Механізми маніпулятивного впливу активно вивчаються в межах

політичного (Т. ван Дейк, О. С. Іссерс, І. В. Самаріна, Е. І. Шейгал), медійного (Г. В. Данилова, О. В. Дмитрук, Л. М. Киричук), рекламного (В. В. Зірка, Ю. К. Пирогова) дискурсу. Попри численні лінгвістичні студії з питань маніпуляції, роль конкретних мовленнєвих засобів у створенні й розвитку маніпулятивного тла діалогічної взаємодії мовців не отримала нині достатнього висвітлення, чим зумовлена необхідність дослідження стратегій і тактик ММ у сучасному англomовному діалогічному дискурсі. Крім того, стратегію групової ідентичності, як правило, вивчають лише в межах політичного дискурсу (Є. М. Молодиченко, І. В. Самаріна та ін.).

Мета статті – проаналізувати мовленнєві особливості стратегії групової ідентичності, виокремити лексичні одиниці, що містяться у стратегії та на кінцевому етапі визначити, яким чином останні реалізуються в маніпулятивній стратегії. Важливою вважаємо розвідку гендерних особливостей вживання стратегії в гомогенних та гетерогенних групах.

Виклад основного матеріалу. Дуальна опозиція «свій – чужий» або її варіант «друг – ворог» є в основі етнічної самосвідомості. Така архаїчна модель сприйняття дійсності повною мірою відображена в маніпулятивній комунікації й активно моделює поведінку маніпулятора.

Стратегія групової ідентичності реалізується двома протилежними тактиками: *інклюзивності* (створення кола своїх) (Дмитрук, 2006; Іссерс, 1999; Самаріна, 2006) та *дистанціювання* (створення кола чужих) (Дмитрук, 2006; Іссерс, 1999; Молодиченко, 2019; Самаріна, 2006). Дуальна опозиція такої маніпулятивної стратегії на функціональному рівні складається з двох компонентів: агональності (Шейгал, 2009) – коло чужих (боротьба з супротивником) та інтеграції – коло своїх (об'єднання однодумців). Потреба людини належати до певної спільноти експлуатується маніпулятором таким чином, щоб викликати пози-

тивне ставлення до однієї групи/людини та негативне – до протилежної. Відповідно до такої бінарної опозиції розрізняємо два головних завдання маніпулятивної стратегії групової ідентичності:

- формування маніпулятором позитивного емоційного ставлення до себе з метою створення образу друга, однодумця (тактика інклюзивності);
- формування маніпулятором негативного емоційного ставлення до опонента з метою створення образу супротивника (тактика дистанціювання).

Суть тактики інклюзивності полягає у встановленні контакту і довірливих відносин між маніпулятором та адресатом за допомогою образу доброзичливця, прибічника, друга. Моделювання такого образу передбачає досягнення таких цілей:

1) створити враження спільності поглядів, інтересів, цінностей тощо; 2) сформуванню власний позитивний образ. До основних мовленнєвих засобів реалізації тактики інклюзивності зараховуємо цілеспрямований вибір висловлень, що містять:

- інклюзивний займенник *we*, а також займенники, що корелюють із ним (*our, us*);
- мовні одиниці із семантикою спільності (*together, all, each other, equally, as...as, same*);
- лексичні одиниці на позначення групової соціальної приналежності (*family, mother, friends, partner*);
- лексичні одиниці на позначення взаємодії і/або співпраці (*trust, help, share, believe*);
- розмовну або вульгарну лексику, у тому числі звертання, прізвиська (*man, buddy, buncha*);
- лексичні одиниці, що виражають спільність інтересів, дій, думок, спогадів тощо (іноді відомих лише адресату та адресанту).

У рамках нашого дослідження важливо проаналізувати реалізацію тактики інклюзивності з урахуванням гендерного фактора. Розглянемо такий приклад: (1) *'I mean if he knew, if anyone knew, I'd actually – well, you know...'* (a) *'Slept with the local MP! Who you met there! Great story, Boot.'* Louise, *I didn't actually say that I'd –* (b) *'But you have, haven't you?'* (c) *'Come on, you can't deceive me. Me of all people.'* Louise, *I –* (d) *'Oh, for heaven's sake, what harm would it do? 'Yes, I have. But look, that's very – well, you know. Between us.'* Why was she saying that? Why? (e) *'What do you mean?'* The husky voice was harsher suddenly, indignant. (f) *'I hope you don't think I'm going to tell anyone. We're friends, I thought. Best friends. For ever and ever. Amen.'* I'm sorry. I guess I'm just feeling vulnerable. And guilty all round. Including now about Gabriel.' *'You shouldn't be.'* (g) *'Are you going down this weekend? To see him?'* I don't know. It depends on Gideon's foot, Tom, all sorts of things. But I probably won't be able to

resist.' (h) *'Very sexy?'* 'Yes, very sexy,' said Octavia, laughing. *'Bye Louise.'* (i) *'Bye, darling Boot. And try to remember, I love you'* (Vincenzi, 2000: 293).

Маніпулятор (Луїза) використовує тактику інклюзивності, залучаючи лексичну одиницю зі значенням групової приналежності *friends*, підсилюючи її прикметником найвищого ступеня *best*, інклюзивним займенником *we*, дитячим прізвиськом *Boot*. Важливу роль відіграють переривання (a), особистісний характер запитань (a, b, h), виокремлення себе з-поміж інших (c), а також почуття провини, яке вона викликає в адресата (d, e, f), дає змогу Луїзі одночасно дістати необхідну інформацію (b, g) і ще більше скоротити комунікативну дистанцію між нею та Октавією.

Зазначимо, що в гомогенних групах жінкам, на відміну від чоловіків, притаманне вживання емотивних інтенсифікаторів (*darling, I love you, great*). Чоловіки задля створення «кола своїх» залучають розмовну, іноді навіть вульгарну лексику (*hell, mouth shut, buddy, guys*). На думку українського мовознавця Ф. С. Бацевича, лайливі (обсценні) вислови сигналізують про те, що мовець є «своїм» для решти учасників спілкування. Відсутність таких слів іноді сприймається як прагматичний сигнал наявності «чужого» учасника комунікації або такого, який свідомо дистанціюється від атмосфери спілкування (Бацевич, 2010: 105). Крім того, така мовленнєва поведінка може бути пояснена теорією прихованого престижу (*covert prestige*) розмовної мови, яку, як правило, використовують саме чоловіки (Coates, 1993: 115).

У гетерогенних групах жінки, на протизага чоловікам, практично не вживають інклюзивний займенник та лексику зі значенням спільності та групової соціальної приналежності (*all, together, family*). Проте вони активно використовують лексичні одиниці на позначення взаємодії і/або співпраці (*share, help, connection*) та мовні одиниці на позначення спільності інтересів, як правило, стосовно роботи.

Тактика дистанціювання лежить в основі категорії «чужості», яка проявляється в мовленні під час вираження вербальної агресії (Шейгал, 2009: 214). Тактика реалізується через усвідомлений вибір мовних одиниць, спрямованих на приниження інтелектуальних, моральних, професійних, фізичних якостей супротивника, створюючи тим самим негативне ставлення адресата. Важливе значення відіграє протиставлення себе супротивнику, відсторонення від його поглядів, рішень, дій. Моделювання образу супротивника спрямоване на актуалізацію в тексті категорії «кола чужих» і її семантичного наповнення згідно

з глобальною прагматичною установкою маніпулятора. Відповідно до смислової структури тактики розрізняємо такі засоби її вербалізації:

- займенник дистанціювання *they*;
- лексичні одиниці на позначення недовіри і/або осуду щодо супротивника (*hurt, cheat, dump, unfair, insult, ignore*);
- мовні одиниці, що містять експресивно-оцінний негативний компонент (*bad, awful, waste*);
- вульгарну, образливу лексику (*hell, f***, bastard*).

Варто підкреслити, що в нашому корпусі прикладів тактика дистанціювання реалізується лише паралельно з тактикою інклюзивності. Так, наприклад, у наведеному діалозі (2) колишній поліцейський (Кін) проводить власне розслідування вбивства свого напарника. З цією метою він незаконно проникає до будинку, де його затримують двоє незнайомих поліцейських. Тому Кін вдається до маніпулятивної стратегії групової ідентичності, застосовуючи обидві тактики. Для окреслення «кола своїх» він застосовує лексику групової соціальної приналежності (*cop, partner*), розмовні звертання (*man, kid*). Коли ця тактика не спрацьовує, він використовує тактику дистанціювання, а попередню тактику спрямовує на старшого поліцейського. Створенню «кола чужих» сприяють використання мовних одиниць на позначення недовіри і непрямого осуду супротивника (e, f), вульгарна, образлива лексика (*Shove it up your ass, kid*), і тепер лексема *kid* дистанціює досвідчених поліцейських та молодого недосвідченого Хела. Але в цьому разі тактики виявились невдалими, оскільки лексема *kid*, яка в тактиці інклюзивності мала б скоротити комунікативну відстань між Кіном та молодим поліцейським, навпаки, збільшила її. Крім того, ні інформативна тактика деталізації (a, b, c, d), ні бінарна опозиція експерта та новачка (e) не сприяла створенню образу справжнього добродушного поліцейського.

(54) (a) *'You remember the cop got killed a little while back? Down in Meriwether County? Booby-trapped house?' 'Yeah, I heard about it.'* (b) *'Well, I'm his partner.' 'So?'* (c) *'So, there's a connection with this place.' 'What kind of connection?'* (d) *'The guy who owned the house had a box here.' The younger*

cop, Hal, interrupted. 'I don't much care what it's connected to. You're breaking and entering, pal, and if you're a cop, well, that makes it all the worse. You're under arrest. You have the right to remain silent –' (e) 'Jesus Christ, man,' Mickey said. 'You're not arresting another cop, are you? Don't you know anything? How long you been on the job?' *'What's that got to do with anything?'* Hal said, reddening. Bob spoke up. *'Listen, Hal, let's be sure we're doing the right thing here. The guy's a cop, after all.' 'Bullshit,' Hal said. 'I don't buy that shit at all. He's in here where he shouldn't be, and that's it as far as I'm concerned'* Keane felt the situation slipping away from him. He turned to the older cop. (f) *'Listen, Bob, you've been on the force awhile, right? You know that no cop would ever bust another cop. Now talk some sense to this kid.'* As he said it, Keane knew, too late, that he should never have called the younger cop a kid. *'That's it, up against the wall,' he said, spinning Keane around and shoving him into the position. He snapped handcuffs onto Keane's wrists. 'You have the right to remain silent; you have the right to –' (g) 'Shove it up your ass, kid,' Keane said. 'I know the drill'* (Woods, 1991: 230).

Висновки. Отож, доходимо висновку, що відсоток застосування тактики дистанціювання в гетерогенних групах дуже низький. Чоловіки для створення «кола чужих» залучають експресивно-оцінювальний негативний елемент, жінки, окрім вже зазначеної експресивно-оцінювальної негативної лексики, як правило, виражають недовіру і/або осуд щодо супротивника з приводу роботи або особистого життя.

У гомогенних групах і чоловікам, і жінкам притаманне вживання експресивно-оцінювального елемента та вираження недовіри і/або осуду щодо супротивника. Але якщо в чоловіків приводом для такої мовленнєвої поведінки є професійні інтереси, то протилежна стать вибирає особисті стосунки як мішень для застосування тактики дистанціювання. На відміну від жінок, сильна стать для окреслення «кола чужих» активно використовує розмовну лексику та вульгаризми. Дослідження маніпулятивних стратегій і тактик в англійському діалогічному дискурсі є цікавим об'єктом подальших мовознавчих розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
2. Дмитрук О. В. Маніпулятивні стратегії в сучасній англійській комунікації (на матеріалі текстів друкованих та Інтернет-видань 2000–2005 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2006. 19 с.
3. Иссерс О. С. Речевое воздействие в аспекте когнитивных категорий ["Us" and "Them" in political discourse: the instrumental function of the "Strangers" in American presidential rhetoric]. *Вестник Омского ун-та*. 1999. Вып. 1. С. 74–79.

4. Молодыченко Е. Н. «Свои» и «чужие» в политическом дискурсе: инструментальная функция «чужого» в американской президентской риторике [“Us” and “Them” in political discourse: the instrumental function of the “Strangers” in American presidential rhetoric]. *Вестник Томского гос. ун-та. Филология*. 2019. № 59. С. 68–86.

5. Самарина И. В. Прагмалингвистическое исследование речевой деятельности политиков по коммуникативным стратегиям «создания круга своих» и «создания круга чужих» [Pragmalinguistic study of politicians’ speech activity on the communication strategies of “creating a circle of friends” and “creating a circle of strangers”]. *Вестник СамГУ*. 2006. № 8 (48). С. 214–219.

6. Шейгал Е. И., Дешевова В. В. Антогональность в коммуникации: структура понятия [Antagonism in communication: the structure of the concept]. *Вестник Челябинского гос. ун-та*. 2009. № 34 (172). С. 145–148.

7. Coates J. *Women, Men and Language*. L.: Longman, 1993. 247 p.

8. Sorokina L. Communicative and Pragmatic Level of Verbal Manipulation. *Research trends in modern linguistics and literature*. 2018. V. 1. P. 135–149.

9. Vincenzi P. *Almost a Crime*. L.: Orion, 2000. 627 p.

10. Woods S. *Grass Roots*. N.Y.: Avon Books, 1991. 489 p.

REFERENCES

1. Batsevych F. S. *Narysy z lnhvistychnoi prahmatyky* [Essays on linguistic pragmatics]. Lviv: PAIS, 2010. 336 с. [in Ukrainian].

2. Dmytruk O. V. *Manipulyativni stratehii v suchasni anhlomovni komunikatsii (na materialy tekstiv drukovanykh ta Internet-vydan 2000–2005 rr.)* [Manipulative strategies in modern English communication (based on the texts of printed and Internet publications 2000-2005)]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 “Hermanski movy”. K., 2006. 19 s. [in Ukrainian].

3. Issers O. S. *Rechevoe vozdeystvie v aspekte kognitivnykh kategoriy* [Speech influence in terms of cognitive categories]. *Vestnik Omskogo un-ta*, 1999. Vyp. 1. S. 74–79 [in Russian].

4. Molodyichenko E. N. «Svoi» i «chuzhie» v politicheskom diskurse: instrumentalnaya funktsiya «chuzhogo» v amerikanskoj prezidentской ritorike. [“Us” and “Them” in political discourse: the instrumental function of the “strangers” in American presidential rhetoric]. *Vestnik Tomskogo gos. un-ta. Filologiya*. 2019. № 59. S. 68–86 [in Russian].

5. Samarina I. V. *Pragmalingvisticheskoe issledovanie rechevoy deyatel'nosti politikov po kommunikativnyim strategiyam “sozdaniya kruga svoih” i “sozdaniya kruga chuzhih”* [Pragmalinguistic study of politicians’ speech activity on the communication strategies of “creating a circle of friends” and “creating a circle of strangers”]. *Vestnik SamGu.*, 2006. № 8 (48). S. 214–219 [in Russian].

6. Sheygal E. I., Deshevova V. V. *Antogonálnost v kommunikatsii: struktura ponyatiya* [Antagonism in communication: the structure of the concept]. *Vestnik Chelyabinskogo gos. un-ta*. 2009. # 34 (172). S. 145–148 [in Russian].

7. Coates J. *Women, Men and Language*. L.: Longman, 1993. 247 p. [in English].

8. Sorokina L. Communicative and Pragmatic Level of Verbal Manipulation. *Research trends in modern linguistics and literature*. 2018. V. 1. P. 135–149 [in English].

9. Vincenzi P. *Almost a Crime*. L.: Orion, 2000. 627 p. [in English].

10. Woods S. *Grass Roots*. N.Y.: Avon Books, 1991. 489 p. [in English].